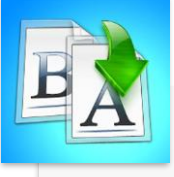

DİNLEME TÜRLERİ VE ETKİN DİNLEME

- İşitmek, Dinlemek ve Anlamak
- Dinleme Kavramı
- Dinleme Şekilleri ve Türleri
 - Dinleme Şekilleri
 - Dinleme Türleri
- Etkin Dinlemenin Temel Özellikleri
- Etkin Dinleme İçin Yapılması Gerekenler
- Dinlemenin Zorlukları

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

SÖZLÜ İLETİŞİM VE HİTABET

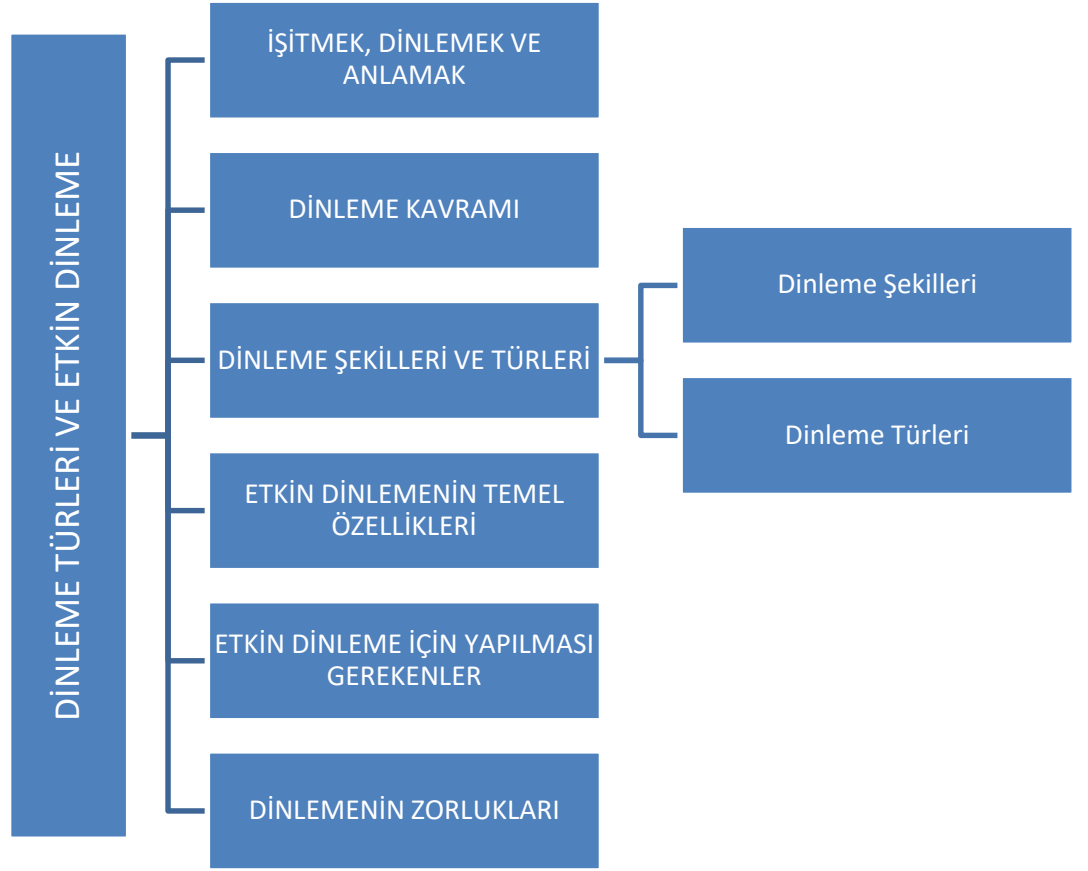
Doç. Dr.
Ahmet Sait ÖZKUL

İÇİNDEKİLER

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - İşitme, dinleme ve anlama kavramlarını açıklayabilecek,
 - Etkin dinlemenin önemini kavrayabilecek,
 - Dinleme şekilleri ve türlerini tanımlayabilecek,
 - Etkin dinleme için yapılması gerekenleri öğrenebilecek,
 - Dinlemenin zorlukları hakkında bilgi sahibi olabileceksiniz.

ÜNİTE 8

GİRİŞ

Dinleme, insanın hayatında edindiği bilgileri anlamlandırma aracıdır. Bilim ve teknolojiye baş döndürücü gelişmelerin yaşandığı günümüzde insanlar öğrenme, bilgiye sahip olma, dünyadaki gelişmeleri anbean takip etme, edindiği bilgileri yorumlama ve bu bilgileri yeniden şekillendirme çabası içindedirler. Temel dil becerilerinden biri olan dinleme, insanların bahsi geçen bu gayelerine ulaşmada kullandıkları en önemli araçtır. Dinleme; konuşan veya sesli okuyana yönelik duygu ve düşüncelerin, söz-ses dizimi ilişkisi içerisinde algılanması ve anlamlandırılması temeline dayanır (Özbay ve Çetin, 2011). *İnsanın bu algılamaya ve anlamlandırılmayı yapabilmemesi için dinleme becerisine sahip olması gereklidir.*

İnsan ilişkilerinin gelişmesi, dinleme ve anlatma eylemlerine bağlıdır.

Dinleme insanın hayatının başlangıcından sonlanmasına kadar geçen süreçte kullandığı en önemli becerilerden biridir. İnsan, hayatının büyük bir bölümünü dinlemeyle geçirir. Öğrendiği bilgilerin birçoğunu dinlemeyle elde eder. Bu nedenle dinleme; insan hayatında konuşma, okuma ve yazma kadar önemlidir. Etkin ve verimli bir dinlemeyle; iyi bir konuşma, okuma ve yazma ortaya çıkabilir. *Dinleme becerisi, insanoğlunun kazandığı ilk ve en önemli beceridir.* İnsanın, anne karnında başlayıp sonrasında ailesinde gelişen, eğitim hayatında devam eden ve yaşamının birçok alanında kullandığı dinleme becerisi, başka bir ifadeyle sesleri okumak ve anlamlandırmak demektir. İnsanın doğumundan sonra en çok gözlerini kullandığı düşünülse de daha doğmadan önce annesinin karnında işitme vasıtasıyla çevresinin farkına varmaya başladığı önemli bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında insan dünyaya gözlerini değil, kulaklarını açmaktadır (Emiroğlu ve Pınar, 2013). Hayatını anlamlandırmasında katkısı son derece önemli olan dinlemeye dair insan; öncelikle bu yeteneğinin farkına varmalı, değerini kavramalı ve hayatının daha nitelikli olması için diğer tüm yetenekleriyle beraber bu yeteneğini de geliştirme gayreti içerisine girmelidir.

Nitekim geliştirilebilen ve geliştirilmesi gereken bir beceri olan dinleme becerisi, günlük hayatının her aşamasında sıkça kullanılmaktadır. Çünkü bireyler hem sosyal yaşantılarında hem de öğrenim hayatları süresince çoğu zaman alıcı konumdadırlar. Bu nedenle özellikle eğitim gören bireylerin, akademik ve sosyal yaşamlarında da başarılı olmaları, dinleme becerilerinin etkinleştirilmesi ve dinleme farkındalıklarının artırılmasıyla sağlanabilir (Elemen, 2014). Dinleme becerisi, bireylerin sosyal yaşamlarında konuşma, okuma ve yazma becerileri kadar önemlidir. Çünkü insan ilişkilerinin gelişmesi, dinleme ve anlatma eylemlerine bağlıdır. Ayrıca insanın bilgi edinmesi, öğrenmesi ve anlaması dinlemeyle gerçekleşmektedir. Dolayısıyla *hayatta hangi işle meşgul olursa olsun, kişinin kendini geliştirmesi gereken önemli alanlardan biri de dinlemedir* (Okur ve Beyce, 2013).

Bu üniteye ilk olarak; işitme, dinleme ve anlama kavramları arasındaki ilişki açıklanmaktadır. Devamında; dinleme kavramı, dinleme türleri ve dinleme şekilleri hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra; etkin bir dinlemenin temel özellikleri ve bireylerin etkin dinleme için neler yapması gerektiğine yönelik bilgiler aktarılmaktadır. Son olarak da dinleme zorlukları üzerinde durulmaktadır.

İŞİTMEK, DİNLEMELİK VE ANLAMAK

Bir konuşmada aktarılmak istenen mesajın, duygu ve düşüncelerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi, dinlemenin temel amacını oluşturmaktadır. Anlamanın olmadığı bir dinleme etkinliği, yalnızca *işitme* olarak nitelenebilir. İşitme, ses dalgalarının beyne varmasıyla sonlanan *fizyolojik* bir süreçtir. İşitmeyi de kapsayan dinleme ise *zihinsel* bir süreçtir. İşitede ses öğeleri kulak vasıtasıyla algılanırken, dinlemede algılanan ses öğeleri birleştirilip birbirleriyle ilişkilendirilerek anlamlandırılır (Özbay ve Çetin, 2011).

Dinlemek ve işitmek, kimi zaman aynı anlamda kullanılsalar da birbirlerinden farklı kavramlardır. Dinleme, bireyin kendi seçimi doğrultusunda anlayabilmesi ve uyarıcıya karşı tepkide bulunabilmesidir. İşitme ise bireyin kendi isteği dışında kulak/kulaklar vasıtasıyla beyne giden her türlü ses ögesidir. Bu noktada birey sesleri işitebilir fakat dinlemeyebilir. Yani bireyin talebi dışında gelen her ses, işitilme potansiyeline sahiptir. Bu sesleri anlamlandırma çabası ise dinleme etkinliğidir. İşitme, seslerden kelimelere doğru ilerleyen bir süreçtir. Dinleme ve anlamada ise zihin, söz(cük)lerden hareket eder. Bu açıdan dinleme; işitilene anlama, anlamlandırma ve yorumlama sürecidir. Dinlemeyi işitmeden ayırt eden en belirgin farklardan biri de dinleme sürecinde bireyin aktif olması ve işittiklerine yönelik fikir yürütmesidir (Elemen, 2014).

İşitme, bireyin kendi iradesiyle tercih etmek durumunda olmadığı, kulağı/kulakları vasıtasıyla beynine ulaşan her türlü ses ögesidir.

Dinleme, başka kişilerin söyledikleri anlamlı bilgilerin veya diğer ses öğelerinin işitilerek anlaşılması eylemidir. Dinleme; dil, kulak ve beyin etkileşimi ile gerçekleşir. Bu nedenle de işitmek ve dinlemek farklı kavramlardır. İşitme, insanın iradesi dışında gerçekleşebilir. Dinleme ise belli bir amaç eksindedir. Bireyler dinleme sürecine duyuşsal, bilişsel ve devinişsel olarak katılırlar. Nitekim dinlemenin gerçekleştiği ortamda bireyler, sessizce durmak ve itaat etmek yolunu tercih eden pasif alıcılar değil, duygu ve düşüncelerini ifade eden aktif alıcılardır (Epeçan, 2013). Okumak, yazılı olan harflere bakmak ve yalnızca o harfleri seslendirmek anlamına gelmediği gibi dinlemek de sesleri işitmekten öte, sesler vasıtasıyla oluşan anlamların algılanmasını, bu anlamlar üzerine düşünülmesini ve ihtiyaç durumunda harekete geçilmesini gerektirmektedir (Elemen, 2014).

Dolayısıyla dinleme, dikkat ile önemli bir bağlantısı olan ve bilinçle gerçekleştirilen bir beceridir. Çünkü dinleme, kulağın işitme fonksiyonunu, bilinçli bir şekilde kullanmak anlamına gelmektedir. Yani dikkati, seslere odaklayarak anlamları kavramaktır. İşitede dikkat yoktur fakat dinlemede dikkat bulunmaktadır. Bu açıdan dinleme *dikkatli işitme*, işitme ise *dikkatsiz dinleme* anlamında kullanılabilir (Emiroğlu ve Pınar, 2013).

İşitme, kendi iradesiyle tercih edip etmemesi söz konusu olmaksızın, bireyin kulağı/kulakları vasıtasıyla beynine ses öğelerinin ulaşmasıdır. Dinleme ise bireyin seçtiği ve isteyerek algıladığı seslerin tümüdür. Yani işitme istem dışı, dinleme ise istekle olur. İşitme, kişinin dışardan gelen tüm sesleri algılama yeteneğidir. Dinleme ise bireyin kendi tercihiyle işittiği seslerden birini seçmesi, algılaması ve değerlendirmesi sürecidir (Okur ve Beyce, 2013). Fizyolojik bir eylem olan dinleme, seslerin kulak ile işitilmesinden ve beyne ulaştırılmasından daha büyük

bir anlam ifade etmektedir. İşitmekten daha kapsamlı ve sofistike nitelikte olan dinleme, odaklanılmış enerji gerektiren zihinsel bir süreçtir. Bu yüzden dili iyi derecede öğrenmek için etkili ve verimli dinlemenin rolü büyüktür (Elemen, 2014).

Dinleme becerisi/dinleme ele alınırken *izleme olgusu* üzerinde durmak gerekmektedir. Dinleme, işitme organı olan kulağın, beyin ile birlikte aynı işlev üzerine yoğunlaşmasıyla gerçekleşirken, bu faaliyete beş duyu organından biri olan gözün de dâhil olmasıyla birlikte izleme devreye girmektedir. Örneğin radyo dinleme gibi durumlarda sadece dinleme varken tiyatro gibi etkinliklerde hem dinleme hem izleme vardır (Doğan, 2013). Dinleme, izlemeyi de yanında getirmektedir. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte hayatın vazgeçilemez unsurlarından olan dinleme ve izleme, belli bir düzeye kadar *dinleyerek ve izleyerek anlama* alışkanlığını geliştirmektedir. İzleme ve dinleme, bireyin gerek eğitim gerekse sosyal hayatı boyunca, öğrenme ve anlama sürecinin gerçekleşmesi için gerekli olan en önemli yollardandır. *İnsan bilgisinin çoğunu, dinleyerek ve izleyerek edinir*. İnsanın kulakları ve gözleri, doğumundan itibaren en fazla kullandığı duyu organlarıdır. İnsan kulağıyla işitir, dinler ve gözleriyle izler, görür. Dolayısıyla kulaklar ve gözler, bilgi edinmenin en etkili araçları olup insanın öğrenme sürecinde etkin rol oynamaktadırlar (Emiroğlu ve Pınar, 2013).

Dinleyerek anlama süreci, dinleme konumunda olan bireyin öncelikle dışarıdan gelen seslerin içerisinden, dil ile ilgili olanları ayırt ederek başlattığı bir süreçtir. Bu başlangıç sonrasında bireyin söz konusu sesleri, zihinsel olarak işleyip, sözlü metnin bağlamı çerçevesinde bilgiye dönüştürerek, geri bildirim sürecini, yine ilgili bağlam ekseninde başlatabilmesi, dinleme becerisidir (Özbay ve Çetin, 2011). Dinleme becerisi literatürde, *“işitmeyi, anlamayı, anlaşılabilir bilgileri önceki bilgilerle bütünleştirmeyi ve gerekirse cevap vermeyi içeren aktif bir süreç”* olarak tanımlanmaktadır. Dinleme becerisi; duyuşsal, bilişsel ve devinışsel boyutlarının yanında fizyolojik, eğitsel ve sosyal boyutlara da sahip olan çok yönlü bir kavramdır. İşitmenin insanın doğuştan sahip olduğu bir özellik, dinlemenin ise sonradan/egitimle geliştirilebilmesi mümkün olan bir beceri olduğu söylenebilir (Epcacan, 2013).

Dinleme becerisi, “işitmeyi, anlamayı, anlaşılabilir bilgileri önceki bilgilerle bütünleştirmeyi ve gerekirse cevap vermeyi içeren aktif bir süreç” olarak tanımlanmaktadır.

Örnek

- Günümüz dünyasında televizyon ve radyo insanların yararlandığı öğrenme araçlarıdır. Dinleme/izleme becerisinin gelişmesi için sesli televizyon programları hem işitsel hem de görsel açıdan öğrenmeye katkı sağlarken, radyo programları ise daha çok işitsel yönden öğrenmeye katkı sağlamaktadır. Televizyon, mesajı ekran vasıtasıyla izleyicisine sunarken, radyo programı ise dinleyicinin hayal gücüyle zihinde canlandırmaktadır.

Bireysel Etkinlik

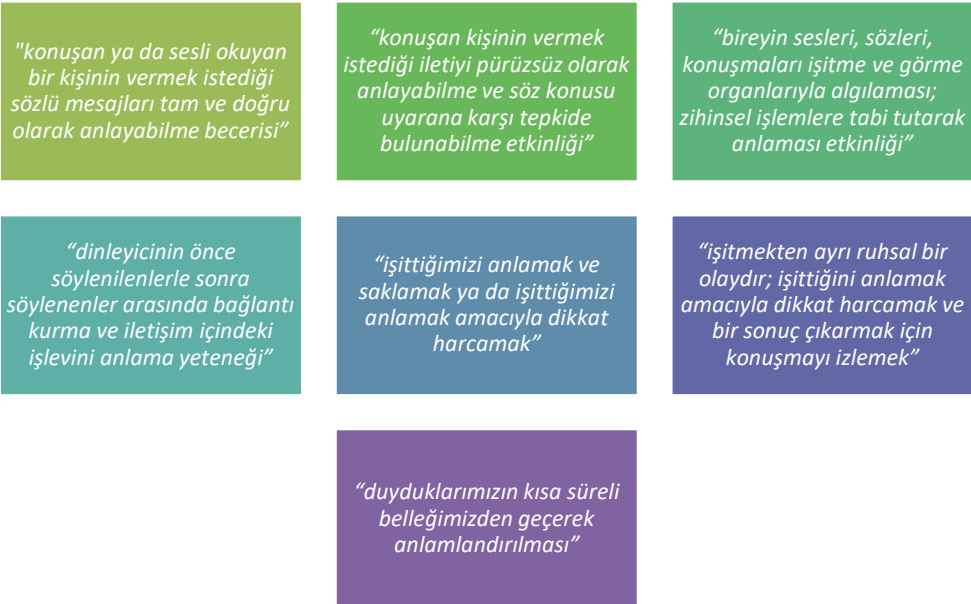
- Dinleyerek ve/veya izleyerek anlama becerinizi geliştirmek için ilginizi çeken veya bilgi edinmek istediğiniz konuyla alakalı sesli bir TV belgeseli/filmi izleyiniz. Daha sonra ise aynı konuya benzer bir radyo programı dinleyiniz. Bu etkinliklerin sonucunda izleyerek dinlemenin mi yoksa sadece dinlemenin mi sizin için daha öğretici/anlaşılır olduğunu karşılaştırınız.

Dinleyen ve anlayan bireyler; çevreleriyle uyumlu, dengeli ve başarılı ilişkiler kurarlar.

Aynı zamanda dinlemenin öğrenilmesi okumanın öğrenilmesi kadar önemlidir. Çünkü dinlemek de okumak gibi bilgi, beceri ve alışkanlık gerektirmektedir. *Bu yüzden ki dinlemek, kulak yoluyla okumak demektir* (Emiroğlu ve Pınar, 2013). Bu okumada meydana gelebilecek aksaklıkların ise insan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebileceği çıkarımı yapılabilir. Çünkü bireyler arasındaki iletişim problemlerinin temelinde, eksik ya da yanlış anlaşılmalara yatmaktadır. Bu açıdan sağlıklı bir iletişim için dinleme son derece önemlidir. Dinleyen ve anlayan bireyler; çevreleriyle uyumlu, dengeli ve başarılı ilişkiler kurarlar. Bunun yolu ise doğru anlamadan geçmektedir (Okur ve Beyce, 2013).

Dinlemenin önemli bir amacı konuşanı veya konuşmayı doğru anlamak/anlamlandırmak olduğundan dolayı literatürde yer alan dinleme tanımlamalarında *anlama* ve *anlamlandırma* vurguları dikkat çekmektedir (Özbay ve Çetin, 2011):

Şekil 8.1. Anlama ve Anlamlandırma Odaklı Dinleme Tanımları

Yukarıdaki tanımlamalarda da görüldüğü üzere; *dinlemede amaç, çoğunlukla anlamadır*. Fakat bununla beraber anlama olmadan anlatmanın da olmayacağı üzerinde durulması gereken bir gerçekliktir. Kolay anlatım ve çabuk

anlama, günümüzün iletişim ağında bir zorunluluktur. Anlama, farklı yöntem ve tekniklerle öğrenilebilir ve öğretilebilir. Fakat etkili bir anlatma ve doğru anlama becerileri edinmek için sadece eğitim almak yeterli olmayabilir. Eğitimin yanında kişinin kendi çabası da gerekir (Elemen, 2014). *Anlama ve anlatma becerileri arasında bir ilişki söz konusudur.* Tüm beceri alanlarında olduğu gibi anlama ve anlatma da birbirlerini olumlu/olumsuz yönde etkileyebilir. Yani bireyin anlama becerileri gelişmezse, anlatma becerilerinin gelişimi de bundan olumsuz etkilenebilir. İnsanlar duygu ve düşüncelerini başkalarıyla paylaştıkları anlatımlarında, yazılı veya sözel yolları kullanırlarken, kendileri dışındaki insanların düşüncelerini ve duygularını anlamak içinse okuma veya dinleme/izlemeye başvururlar (Emiroğlu ve Pinar, 2013). *Anlama, dinleme yeteneğine bağlıdır.* Çünkü dinleme, öğrenme yollarından biri olup belli bir amaca yöneliktir. Bu nedenle anlama, düşünme, anlamlandırma, kıyaslama, ayırt etme, değerlendirme yetenekleri; *belli düzeyde gelişmiş-geliştirilmiş bir dinleme yeteneğiyle* mümkündür (Epçaçan, 2013).

Sağlıklı bir iletişim için konuşanın mesajını doğru iletmesi önemli olduğu gibi dinleyenin de bu mesajı doğru algılaması ve anlamlandırması son derece önemlidir. *Alıcının işitmiş olduğu mesajı anlamlandırabilmesi,* aşağıdaki şartların yerine getirilmesiyle mümkündür (Özbay ve Çetin, 2011):

- Alıcı sesleri tam işitebilmeli,
- İyi bir işitme ortamı olmalı/oluşturulmalı,
- İletilecek mesaj net olmalı,
- Kullanılacak olan dil, alıcının algı/anlama düzeyine uygun olmalıdır.

Bu şartlar yerine getirilmekle birlikte; iletilen mesajların telâffuz, vurgu ve tonlamalarına da dikkat edilmelidir.

Doğru anlamanın ve anlamlandırmanın gerçekleşmesi için, dinleme ile ilgili uygun ortamın oluşması/oluşturulmasının yanında anlatımla da ilgili şartların yerine getirilmesi şarttır. Bu noktada anlatımın olması gerektiği gibi gerçekleştirilebilmesi içinse; duruluk, açıklık, inandırıcılık, doğallık, ilginçlik, tutarlılık, anlatımın özlü olması, iletişim dilinde yetkin olmak ve akıcılık özelliklerine sahip olması gerekmektedir (Elemen, 2014).

DİNLEME KAVRAMI

Konuşma veya okunma ile gönderimi yapılan bir bildirim algılanması ve kavranması, dinleme olarak ifade edilmektedir. Öğrenme yollarından biri olan ve belli bir amaç için yapılan dinleme, işitilenlerin anlaşılması ve öğrenilmesini sağlayan bir faaliyettir (Elemen, 2014). Dilin dört işlevinden (dinleme, konuşma, okuma, yazma) en çok kullanılan ve bir iletişim kurma yolu olan dinleme, işitmeden farklıdır. Dinlemede bireyin kendi tercihine bağlı olarak, isteyerek ve seçerek algıladığı seslere odaklanması söz konusu olduğundan bireyin iradesi ön plandadır (Epçaçan, 2013).

İnsanların dinleme amaçları farklıdır ve bu amaçlar şu şekilde sıralanabilir (Özbay ve Çetin, 2011):

Anlama, dinleme yeteneğine bağlıdır. Çünkü dinleme, öğrenme yollarından biri olup belli bir amaca yöneliktir.

İnsanlar, uyanık kaldıkları zamanın %40'ını dinlemeye, %35'ini konuşmaya, %16'sını okumaya, %9'unu yazmaya ayırmaktadırlar.

- Herhangi bir konuda bilgi edinmek,
- Hoşça vakit geçirmek,
- Olayları eleştirel gözle değerlendirmek,
- Eleştiri almak,
- Başka insanların deneyimlerinden yararlanmak,
- Toplumla iletişim kurmak,
- İnsanların düşüncelerini değerlendirmek,
- Çevresinde bulunanlara yardım etmek.

Dinleme amaçlarının bu farklılıklar çerçevesinde gelişmesi, dinlemenin insanlar tarafından yalnızca iletişim kurmayı sağlayan bir araç olmadığını göstermektedir. *Nitekim dinleme; anlama, öğrenme, duygusal, zihinsel ve sosyal becerilerin geliştirilmesi için de kullanılmakta olan önemli bir alandır.* Ayrıca dinlemenin bireyler arası ilişkilere yön vermesi ve anlam kazanması için, konuşanın söyledikleriyle ilgilenilmesi, probleminin işitildiğini, anlaşıldığını ve çözüm için kendisine yardım edileceği izleniminin verilmesi gereklidir (Epçaçan, 2013; Kemiksiz, 2015).

Araştırmalar, dinlemenin öğrenme ve iletişim süreçlerindeki öneminin yanında, kendisine ayrılan zaman bakımından da hayatımızda önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaların sonuçlarına göre insanlar zamanlarının büyük bir kısmını dinlemeye ayırmaktadır. *İnsanlar, iletişim için harcadıkları sürenin yaklaşık % 45'ini dinlemeyle geçirmektedirler. Uyanık kaldıkları zamanın ise % 40'ını dinlemeye, % 35'ini konuşmaya, % 16'sını okumaya, % 9'unu yazmaya ayırmaktadırlar* (Özbay ve Çetin, 2011).

En genel tanımıyla dinleme, *“sözel bir girdiyi anlama ve yorumlama”* sürecidir. Söz konusu bu süreç, bireylerin içinde bulunduğu şartlara, algıladıkları sözel girdilere ve bireysel durumlarına göre değişebilmektedir. Literatürde dinlemeye ilişkin farklı tanımlar yer almaktadır (Epçaçan, 2013; Okur ve Beyce, 2013; Elemen, 2014):

“iletiyi gönderen bireyin ilettiği mesajları doğru bir şekilde algılama etkinliği”

“karşı tarafı edilgen bir yapıda izlemek değil, iletişimin tam olarak gerçekleşmesi için iletiyi tam olarak alma ve yorumlama çabası”

“herhangi bir konuda konuşmacının seslerini duymak, söylediklerini anlamak, gerekli olanları ve lazım olabilecekleri alıp saklamak için sesler üzerinde dikkati yoğunlaştırması”

“konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunma etkinliği”

Şekil 8.2. Dinleme Tanımları

Dinlemeye yönelik bu tanımlar incelendiğinde bazı ortak özelliklerin vurgulandığı görülmektedir. Dinleme ile ilgili söz konusu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Epçaçan, 2013; Okur ve Beyce, 2013):

Dinlemenin farklı amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesi, birden fazla dinleme türünü ortaya çıkarmıştır.

- İletileri doğru anlama ve yorumlama çabası,
- Dilin dört temel işlevinden biri olması,
- Kişiler arası iletişim ögesi olması,
- Belirli bir amaç ekseninde yapılması,
- İnsanın seçme özgürlüğünü yansıtmaması,
- İşitmeyi de içine alan bir etkinlik olması,
- Öğrenilebilen ve öğrenilmesi gereken bir dil becerisi olması,
- İnsan beyninin çeşitli bilişsel süreçlerini gerektirmesi,
- Çok farklı boyutları olan bir olgu olması,
- Karmaşık ve aktif bir süreci içermesi,
- Dikkati yoğunlaştırmayı gerektirmesi,
- Bilgi birikimi elde etmenin bir yolu olması.

Örnek

- Çok sevdiğiniz bir arkadaşınızı önemli bir mesele hakkında dinlemeye çalıştığınız esnada; onun konuşmalarının, sokaktan geçen taşıt seslerinin veya bulunduğunuz ortamdaki farklı seslerin kulağınıza hiçbir çaba sarf etmeden gelmesi işitmekte olduğunuzu gösterir. Fakat o esnada arkadaşınızın anlattığı konuya dikkatli bir şekilde odaklanmanız ve yeri geldiğinde onu anladığınızı ifade etmeniz, yani hem fiziksel hem de zihinsel olarak arkadaşınızın söylediklerine odaklanmanız ise dinleme çabası içinde olduğunuzu gösterir.

Bireysel Etkinlik

- Siz de bir dersi dinlerken, film izlerken veya yukarıdaki örnekte olduğu gibi bir dostunuzla karşılıklı bir şekilde konuşurken, izlediğiniz/dinlediğiniz konu dışında çevreden gelen sesleri fark etmeye çalışınız. Bu sesleri fiziksel açıdan fark etmenin bir işitme olduğunu, fakat o esnada gerçekten hem kulağınızı hem de zihninizi de verdiğiniz ilgili konuşmaya dikkat kesilmenizin ise dinleme olduğu bilincine ulaşmaya çalışınız.

DİNLEME ŞEKİLLERİ VE TÜRLERİ

“Niçin/Hangi amaçla dinleyeceğim?” sorusunun cevabı, bireyin hangi dinleme türünü kullanacağını belirler. Dinlemenin farklı amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesi, birden fazla dinleme türünü ortaya çıkarmıştır (Kemiksiz, 2015). Bununla beraber, literatürde; dinleme şekil ve türleri kavramsallaştırması konusunda karışıklık bulunmaktadır. Dinleme etkinliğinde şekil ve tür kavramlarının somutlaştırılması adına; dinleme işinin oluş, gerçekleşme biçimi, *şekil*; çeşitleri ise *tür* olarak nitelendirilmektedir (Doğan, 2013).

Dinleme Şekilleri

Günlük hayatta yapılan dinlemeler; radyo dinleme ve televizyon izlemede olduğu gibi *bireysel olarak yapılan dinleme* etkinlikleri, sohbet etme ve telefonda konuşma yapılmasında olduğu gibi *kişiler arası dinleme etkinlikleri*, toplu taşıma veya alışveriş merkezlerinde yapılan duyuruları dinlemede olduğu gibi *grup olarak yapılan dinlemeler* şeklinde gerçekleşmektedir. Bu dinleme etkinliklerinin iki temel grup altında toplanması mümkündür (Doğan, 2013):

Etkileşimli Dinleme: Bu dinleme şeklinde yer alan dinleme etkinlikleri, cevap vermeyi kapsamaktadır. Karşılıklı konuşma sırasında gerçekleşen dinlemedir. Bu dinleme şeklinde dinleyici, sorular aracılığıyla konuşmacıyı yönlendirerek konuşmacının kendisine konu hakkında daha açıklayıcı bilgiler aktarmasını, gerekirse tekrar etmesini veya konuyu farklı bir şekilde anlatmasını talep edebilir.

Etkileşimsiz Dinleme: Bu dinleme şeklinde yer alan dinleme etkinlikleri, cevap vermeyi içermemektedir. Konferans, radyo ve konuşma dinleme tarzı etkinlikler bu grup içerisinde yer almaktadır. Bu dinleme şeklinde dinleyici, soru sormak veya farklı bir nedenden ötürü araya girme imkânına sahip değildir.

Dinleme şekilleri, etkileşimli dinleme ve etkileşimsiz dinleme olmak üzere iki başlık altında incelenir.

Her iki dinleme şeklinde de gönderilen mesajların dinleyici tarafından anlaşılması önemlidir. Fakat etkileşimli dinleme şeklinde bu anlama/algılama, etkileşimsiz dinlemeye göre daha çok önem taşımaktadır. Çünkü *etkileşimli dinlemede anında anlamak ve cevap/geri bildirim vermek söz konusudur*. Eğer gürültü, dikkat dağınıklığı vb. sebepler dolayısıyla mesajlar doğru algılanmazsa iletişim süreci sekteye uğrayabilir ya da konu farklı yönlere kayabilir. Ayrıca etkileşimli dinlemede dinleyici konumundaki bireyler, anlamadıkları kısımlarla ilgili o anda sorular sorarak konunun daha da ayrıntılı açıklanmasını ve farklı boyutlarının ortaya çıkmasını sağlayabilirler. Böyle durumlarda ise anlama/algılama daha sağlıklı bir şekilde gerçekleşir. *Etkileşimsiz dinlemede ise bireyler kendi iç dünyalarıyla daha fazla mücadele etmektedirler*. Düşünce hızının konuşma hızından daha yüksek olması nedeniyle bu dinleme şeklinde insan zihninin öne doğru çıkma hamleleri yapması söz konusudur. Bu hamleler yapıldığında dinleme, konunun bir yönü ile ilgili gibi görünse de bazen de başka noktalara gidebilmektedir. Etkin dinleyiciler tam da bu noktada düşüncelerini toparlayarak dinlemeye odaklanabilenlerdir. Etkin dinleyiciler ayrıca, kendi düşünce hızları ile konuşanın konuşma hızı arasındaki süre aralığında, o zamana kadar dinlemiş oldukları bilgilerle kendi bilgilerini karşılaştırıp değerlendirme yaparlar. Konuşmada yer alan açık ve örtük mesajları algılayabildikleri aktif bir zihinsel süreç yaşarlar (Doğan, 2013).

Dinleme Türleri

Dinleme, günlük hayatta farklı amaçlar için kullanıldığından dolayı farklı dinleme türleri ortaya çıkmıştır. Literatürde araştırmacılar tarafından dinleme türlerine yönelik çok farklı nitelendirme ve sınıflandırma yapılmaktadır (Doğan, 2013; Kemiksiz, 2015). Göğüş'e (1978) göre dinleme türleri; seçmeli, doğru, dikkatli, duygusal, eleştirici, anlamadan ve yarı dinleme olup bunlar arasında en iyi dinleme türleri dikkatli, doğru ve eleştirici dinlemedir. Özbay'a (2009) göre dinleme türleri; estetik, iletişimsel, ayrıştırıcı, eleştirel ve bilgi için dinleme şeklindedir. Akyol'a (2010) göre ise dinleme türleri; stratejik, amaçlı dinleme, aktif, diyalog ve sunu olarak sınıflandırılmıştır (Tabak, 2013). Burada bahsi geçen dinleme türlerinin dışındaki dinleme türleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 8.1. Literatürdeki Diğer Dinleme Türleri (Tabak, 2013)

Kaynak	Dinleme Türleri
Arı (2010)	Seçici, Katılımlı, Etkili, Eleştirel ve Empatik Dinleme
Ungan (2009)	Gönüllü, Stratejik, Amaçlı, Haz Almak için, Eleştirel; Gönülsüz, Antipatik, Yüzeysel ve Görünüşte Dinleme
Yalçın (2006)	Seçerek, Katılımlı ve Eleştirel Dinleme
Aktaş ve Gündüz (2005)	Dikkatli, Doğru ve Eleştirel Dinleme
Kingen (2000)	Ayırt Edici, Estetik, Etkili, Eleştirel, Terapatik/Empatik

Dinleme, günlük hayatta farklı amaçlar için kullanıldığından dolayı farklı dinleme türleri ortaya çıkmıştır.

Tompkins (1988; akt. Akyol, 2010)	Ayırt Edici, Estetik, Transfer Edici, Eleştirel ve Terapatik Dinleme
-----------------------------------	--

Yukarıdaki tabloda adı geçen ve dinleme literatüründe önemli bir yeri olan Kingen (2000), dinleme türlerini beş kategoride ele almaktadır:

Ayırt Edici Dinleme: Görsel uyarınları ve sesleri birbirlerinden ayırt etmek için yapılan dinlemedir. Bu dinlemede; çevreden gelen sesleri, müzikteki tonlamaları, birden fazla anlamı olan kelimeleri, konuşma seslerini, sözlü iletişimle birlikte kullanılan sessiz iletişim öğelerini vb. ayırt etmek amacıyla dinleme yapılmaktadır.

Estetik Dinleme: Eğlenmek, haz almak için yapılan dinlemedir. Bu dinleme türündeki mesajın dinleyen üzerinde heyecan uyandırması ve duygularını ortaya çıkartması arzu edilir. Masal, hikâye, şarkı vb. dinlenmesi estetik dinleme için örnek olabilir.

Etkili Dinleme: Herhangi bir mesajı, eleştirel bir yargıda bulunmaksızın yapılan dinlemedir. Bir konuşmada geçen; gerçek bilgi ile dinleyicinin çıkarımı sonucunda elde ettiği bilgiyi ayırt etmek, sebep-sonuç ilişkilerini anlamak, ana fikri ve yardımcı fikirleri belirlemek, bilinen ve yeni öğrenilen arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yapılan dinlemeler bu türe örnek verilebilir.

Eleştirel Dinleme: Konuşmayı anlamak amacıyla değil; değerlendirmek, yargılamak ve puan vermek için yapılan dinlemedir. Konuşmanın hatalı veya mantığa uygunsuzluğunu tespit etmek ve sözlerin altındaki manaları açığa çıkarmak için yapılır.

Terapatik (Empatik) Dinleme: Konuşmayı/konuşulana eleştirmeden empati kurularak yapılan dinleme türüdür. Yargılama yolunu tercih etmeden, herhangi bir tavsiyede bulunmadan, muhatabın duygularını anlamaya çalışarak yapılan dinleme, terapatik/empatik dinlemeye örnek olarak verilebilir.

Özbay (2005) ise dinleme becerisine yönelik çalışmasında; beynin dil yapısıyla ilgili yönlerini, dinlemenin diğer dil becerileri ile ilişkisini, dinlemenin insan hayatındaki yerini ve önemini ortaya koymakta ve dinleme türleri üzerinde durmaktadır (Türkel, 2012). Özbay'ın (2005) dokuz başlıkta çeşitlendirdiği dinleme türlerine yönelik açıklamaları şu şekildedir (Epçaçan, 2013):

Gönüllü veya Gönülsüz Dinleme: Dinlemenin, herhangi bir dış baskı altında amacına ulaşması zordur. Bunun yanında bireyin dinlemek konusunda kendi istek ve arzusunun olması ise dinleme sürecinin etkililiğini artıracaktır.

Motivasyona Dayalı Dinleme: Dinleme süreci öncesinde bireyin, dinleme esnasında ve dinleme sonrasında karşılaşacağı engellerle başa çıkabilme potansiyelini içermektedir.

Sempati veya Antipati ile Dinleme: Konu veya mesajı gönderen kişiye yönelik olarak dinleyicinin, olumlu veya olumsuz tutum/tavırlarının bulunmasının dinleme becerisini etkilemesi durumudur.

Seçmeli Dinleme: Dinleyen, konuşmanın herhangi bir temasını kavramak için kullandığı bu dinleme türünde; konuşmacının konuşması içerisinde sadece kendi ilgilendiği kısmı dinlemektedir.

Yüzeysel Dinleme: Bir konuşmayı anlayabilmek için yeterli kelime hazinesine sahip olmayan dinleyenlerin, konuşmacının tarafından kullanılan kelimelerin anlamlarını bilmemeleri durumunda dinliyormuş gibi yapmalarıdır.

Etkin Dinleme: Dinleyenin geri bildirim vererek, empati yaparak ve bazen konuşmacının sözlerinden anladıklarını kendi ifadeleriyle açıklayarak yaptığı dinlemedir.

Katılımlı Dinleme: İletişim esnasında yüz yüze olmayı gerektiren, dinleyicinin özellikle günlük yaşamındaki problemlerinin çözümünde kullanabileceği ve dinlenenin anlaşıldığı mesajının, geri bildirimle ifade edildiği dinleme türüdür.

Eleştirel Dinleme: Dinlenen sözlerin doğru olup olmadığının denetlendiği, mesajın etkin olarak alınıp verildiği ve kavrama, algılama gibi zihinsel süreçlerin verimli bir şekilde işletildiği olumlu bir dinlemedir. Eleştirel dinleyiciler, dikkatle konuşmaları dinleyip, tarafsız bir şekilde değerlendirirler ayrıca konuşmacıya tutum ve davranışlarıyla yardımcı olurlar.

Pasif (Edilgen) Dinleme: Dinleyenin, herhangi bir tepki vermeden ve mesajı anlamaya çalışmadan dinlemesi durumudur. Bu dinlemede konuşan aktif, dinleyici ise pasiftir. Bu süreçte, geri bildirim yer almadığı bir iletişim şekli söz konusudur.

Literatürde yer alan kimi çalışmalarda dinleme stili kavramı, dinleme türü ile aynı anlamda kullanılmaktadır. *Dinleme stilleri, bireylerin ihtiyaçlarına göre; süre, amaç, ortam, vb. öğelere bağlı olarak tercihte buldukları dinleme davranışlarıdır.* Bireyde bazı dinleme stilleri baskındır ve birey kendisinde baskın olan söz konusu dinleme stiline göre nitelendirilir. Fakat bireylerin sahip oldukları bu dinleme stilleri zaman, mekân, bağlam ve farklı koşullara göre hayatları boyunca her an bir değişim içerisinde. Her bireyin farklı bir dinleme stili vardır. Bu duruma etki eden sebeplerden biri; bireylerin farklı ilgi, amaç, tutum, inanç ve bilgiye sahip olmalarıdır. Diğer sebep bireylerin içinde buldukları çevrenin koşullarıdır. En basitinden örnek vermek gerekirse gürültülü bir ortam dinlemeye fiziksel bir engeldir. Bir diğer sebep ise bireylerin dinlemek için yeteri kadar zamanları olup olmaması durumudur. Zamanı az olan bireylerin verimli bir dinleme yapabilmesi zordur (Tabak, 2013).

Dinleme ve dinleyici stilleri dört başlık altında ele alınmaktadır (Maden ve Durukan, 2011):

Aktif Dinleme/Dinleyici: Konuşmanın tüm dikkatin verilerek dinlenilmesidir. Konuşmacı yüksek enerji ile dinlenir ve konuşmacıyla doğrudan bir göz teması kurulur.

Katılımcı Dinleme/Dinleyici: Bu dinlemede konuşmacının amacına ve sözlerine dikkat edilir. Dinleyen, konuşmanın amacını anladığında konuşma

Etkin dinleme; dinleyenin geri bildirim vererek, empati yaparak ve bazen konuşmacının sözlerinden anladıklarını kendi ifadeleriyle açıklayarak yaptığı dinlemedir.

Dinleme stilleri, bireylerin ihtiyaçlarına göre; süre, amaç, ortam, vb. öğelere bağlı olarak tercihte buldukları dinleme davranışlarıdır.

faaliyetini gerçekleştirir. Aralıklarla dinleme yaparak sonrasında tekrar konuşmaya başlayabilir.

Pasif Dinleme/Dinleyici: Bu dinleme stilinde karşısındaki kişi konuşmasını tamamlamış gibi duran dinleyici, konuşmaya dikkat etmemektedir. Nadir olarak söz alır ve konuşur. Dolayısıyla konuşan ve dinleyen ilişkisi kurulmaz.

Tarafsız Dinleme/Dinleyici: Bu dinleme stilinde dinleyici konuşma anında alıcı pozisyonunda değildir. Konuşma sürecinde de dikkatsiz ve ilgisizdir. Doğrudan göz teması kurmaktan kaçınır. Sıkılgan ve huzursuz tavırlar sergiler. Konuşmanın içeriğine dikkat etmez.

Yukarıdaki dinleme türlerinin bir kısmının benzer isimlere ve tanımlara sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun; birçok araştırmacının kendi perspektifini yansıtırken aynı önemli noktalara dikkat çekmesinden ve söz konusu noktaların üzerinde durulması gereken geniş/derin bilgi ve içeriğe sahip olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

ETKİN DİNLEMENİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Etkin dinleme faaliyeti bir amaç için yapılmalıdır: İyi bir dinleyici olmanın şartı, anlatılanları belirli bir amaç ekseninde dinlemektir. Bunun için anlatılanları dinlemeye geçmeden önce, dinlemenin niçin yapılacağına dair amacın ya da amaçların belirlenmesi gereklidir. Amaçsız bir şekilde yapılan dinlemenin, arzu edilen sonucu vermeyeceği belirtilebilir (Kemiksiz, 2015). Amaçlı dinleme ise dinleme becerisini geliştirir. Hatta dinleme becerisi eğitimi olumlu yönde etkilediğinden dolayı, dinleme etkinlikleri öncesinde amaç oluşturmak önerilmektedir (Epçaçan, 2013).

Etkin dinleme için temel dinleme ilkelerine uyulmalıdır: İletişimde temel dinleme ilkeleri şunlardır (Elemen, 2014):

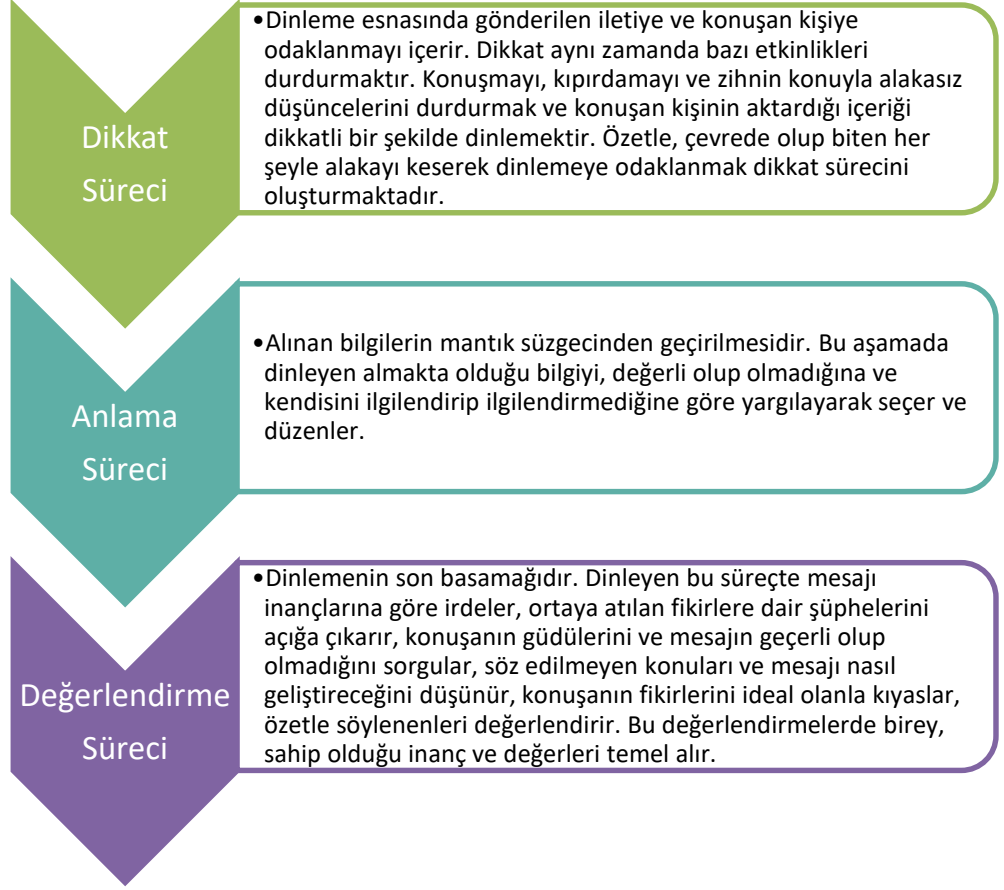
Dinleyici;

- Bir amaca sahip olmalı,
- İstekli olmalı,
- Eleştirel dinlemeli,
- Tahmin ederek dinlemeli,
- Not alarak dinlemeli.

Dinleme süreci, aktiftir ve üç basamaktan oluşur. İlk basamak dikkat, ikincisi anlama, üçüncüsü ise değerlendirmedir.

Etkin dinlemek için “dinleme sürecinin” basamaklarına dikkat edilmelidir: Dinleme, aktif bir süreçtir ve bu süreç üç basamaktan oluşur. İlk basamak *dikkat*, ikincisi *anlama*, üçüncüsü ise *değerlendirmedir*. Bu basamakların açıklamaları ise şu şekildedir (Durmuş, 2013):

Şekil 8.3. Dinleme Sürecinin Basamakları

Etkin dinleme hassasiyet gerektirir: Dinlemede, özen ve dikkat gerektiren noktalara dikkat edilmesi/edilmemesi, bireylerin birbirlerine ne derecede saygı gösterip göstermediğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Konuşan kişiye karşı saygı gösterilmemesi, konuşma esnasında sözünün kesilmesi hoş karşılanmayan davranışların başında gelmektedir (Okur ve Beyce, 2013).

ETKİN DİNLEME İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Etkin dinleme yapılabilmesi için genel kurallar vardır: Bireyleri dinleme becerisinde başarılı konuma getirecek olan etkin/iyi bir dinlemenin yolları yedi madde ile ifade edilmektedir (Kemiksiz, 2015):

- Dikkatin konu üzerine odaklanması,
- Dinlemeye hazırlıklı olunması,
- Konuşmacıyı/konuşmayı anlamak için gayret gösterilmesi,
- Duyguların kontrol edilmesi,
- Dinleme süresinde ana fikrin zihinde tespit edilmesi,

- Konuşma hızı ve zihinsel kıvraklık,
- Konuşmanın dinlenilmesi esnasında not alınması.

Etkin bir dinleme için “dinleme eğitimi” almak gereklidir: Özellikle eğitim ortamlarında etkin bir dinlemenin nasıl öğretileceği konusunda araştırmalar yapılmış ve birçok öneri sunulmuştur. Bu önerilerden bazıları şunlardır: Dinlemek için ayrılan zaman konusunda farkındalık oluşturulmalı ve dinleme programlı bir şekilde öğretilmelidir. Dinleme becerisi, müfredat programlarına konulmadan öğrencilerin iyi bir dinleyici olmaları zor görünmektedir. İlköğretimden itibaren dinleme becerisi özenle geliştirilmelidir. Bunun yanında bazı araştırmalarda öğrencilerin dinleme stratejilerini öğrenmelerinin, dinleme alışkanlığı konusunda bilinçlenmeleri açısından diğer tüm yaklaşımlardan daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Türkel, 2012). Bu çalışmaların sonuç ve önerileri değerlendirildiğinde; etkin dinleme becerisinin elde edilebilmesi için erken yaşlardan itibaren dinlemenin nasıl yapılması gerektiğine dair eğitim verilmesinin gerekli olduğu çıkarımı yapılabilir.

Eğitim alan bireyler açısından dinleme sürecinin en önemli basamakları; dinlediklerini iyi anlamaları ve zihinlerinde yapılandırabilmeleridir.

Etkin dinleme için eğitim ortamlarında alıştırmalar yapılmalıdır: Eğitim alan bireyler açısından dinleme sürecinin en önemli basamakları; dinlediklerini iyi anlamaları ve zihinlerinde yapılandırabilmeleridir. Bu basamaklar önemsenmeli ve çeşitli çalışmalar yapılmalıdır. Bu amaçla öğrencilere; bilmedikleri kelimelerin anlamlarını araştırma, dinlediklerini zihinlerinde canlandırma, dinlediklerini sınıflandırma, sorgulama, ilişki kurma, çıkarımlar yapma, dinlediklerinin konusunu, ana fikrini belirleme, sonucu tahmin etme, değerlendirme, özetleme ve bu birikimleri sosyal ortamlarında paylaşma etkinlikleri gerçekleştirilebilir. Çünkü bu etkinlikler, öğrencilerin zihinsel becerilerini geliştirmelerinde ve dinleme becerilerinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır (Kemiksiz, 2015).

Etkin dinleme için bazı zihinsel ve fiziksel koşullar oluşturulmalıdır: Etkin dinleme için kimi önemli koşullarının sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar şu şekilde ifade edilmektedir (Kemiksiz, 2015):

- Bireyin bir şeyi dinlemesi için o konuya/konuşmaya ilgi duyması şarttır.
- Dinleme bir amaca dayanmalıdır (Bilgi edinmek, haz almak vb.).

- Dinleyicinin ruhça, bedence huzurlu olmasının yanında ısı, ışık ve ses gibi fiziksel şartlar da dinlemeye uygun olmalıdır.

Etkin dinleme için gerekli stratejiler ve eleştirel dinleme öğrenilmelidir:

Literatürde, eleştirel dinleme için öğrencilerin kullanabilecekleri en iyi stratejinin değerlendirme olduğunu ifade eden araştırmalar yer almaktadır. Bu stratejide öğrenci, bilgi edinmek için kullandığı stratejilere ek olarak insanların duygu/düşüncelerini etkilemeyi ve yönlendirmeyi hedefleyen unsurları tespit edip bunların değerlendirilmesini sağlayacak sorular kullanır. Bununla beraber kimi araştırmalar, dinleme stratejilerinin eğitim ortamlarında/sınıflarda kullanılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu stratejiler dört maddede toplanmaktadır (Kemiksiz, 2015):

- “Düşün,
- Nedenini sor,
- Niçin dinliyorsun?,
- Kendine anlat.”

Etkin dinlemenin gerçekleşebilmesi için dinleyici bazı sorumluluklar

taşımalıdır (Elemen, 2014):

- Öncelikle dinleyici, konuşmacının sözlerini işitmeli, konuşmacıyı işitmediği durumda, konuşmacıdan daha yüksek sesle konuşmasını ve işitmediği kısımların tekrarını talep etmelidir.
- Dinleyici tüm dikkatini konuşmacıya vermekle beraber ona doğru bakarak etkili bir şekilde baş hareketleri ile dinlediğini belirtmelidir.
- Mesajların konuşmacı tarafından açık bir şekilde ifade edilmediği durumlarda, dinleyici anlamadığını belirtmeli ve daha anlaşılır bir biçimde konuşmacının tekrar anlatmasını rica etmelidir.
- Dinleyici bazen konuşmacının ifade ettiklerini anlamayabileceği gerçeğinin farkında olmalı ve sabırlı davranmalıdır. Çünkü konuşmalarda yanlış anlamalar, anlaşılmalr ve anlatımlar, iletişim sürecinin olağan bir parçasıdır.

Dinleyici bazen konuşmacının ifade ettiklerini anlamayabileceği gerçeğinin farkında olmalı ve sabırlı davranmalıdır.

DİNLEMENİN ZORLUKLARI

Dinlemenin zorlukları; öncelikle *dinleme tarzından kaynaklanan zorluklar* daha sonra ise *dinlemenin yapısal özelliklerinden kaynaklı zorluklar* şeklinde ele alınacaktır. Literatürde belirtilen etkisiz dinleme türlerinin dinleme eyleminin etkin bir şekilde gerçekleşmesi için zorluk çıkartan yönlerinin olduğu söylenebilir. Dolayısıyla burada söz konusu dinleme türlerine yer vermek gerekmektedir.

Zoraki dinlemeleri içeren ve herhangi bir amacı olmayan *etkisiz dinleme türleri* şu şekilde ifade edilmektedir (Epçağan, 2013):

- Gönülsüz dinleme: Bireyin dinleme etkinliğine zoraki olarak katılmasıdır.
- Antipatik dinleme: Dinleyicinin, kaynak kişiye/konuşmaya dair olumsuz tavırlarının olduğu dinleme türüdür.

- Yüzeysel dinleme: Sırf bilgi alımı yapılan fakat bilişsel süreçlerin kullanılmadığı yani derinliğe ve detaya inilmeyen dinleme türüdür.
- Görünüşte dinleme: Bilgi akışının neredeyse hiç gerçekleşmediği dinleme türüdür.

Dinlemenin yapısal özelliklerinden kaynaklı zorlukları, özellikle diğer dil becerileri ile *anlama* açısından karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Bu zorluklar şu şekilde ifade edilebilir (Emiroğlu ve Pınar, 2013):

Dinlemenin zorluklarından biri de dinleme esnasında çoğunlukla bilgilerin kaydedilememesidir.

- *Dinleme anlık olarak gerçekleşen bir etkinliktir.* Konuşmayı oluşturan kelimeler söylendiği andan itibaren uçup gidebilir. Bu yüzden konuşmada tekrar, okuma veya yazmaya göre daha zordur. Bu nedenle dinleyici, konuşmayı hem dinlemek hem de o esnada anlamak zorundadır. Okuma sırasında okuyucu anlamdan uzaklaşsa da bu durumu fark ettiği an geriye dönerek tekrar edebilir. Bu durum, dinleme esnasında mümkün değildir.
- *Dinleme sürecinde dinleyici, zamandan ve mekândan bağımsız değildir.* Okuma ise zamana ve mekâna göre esneklik gösterebilir. Anlamanın gerçekleşmesi bakımından dinlemenin/izlemenin birçok avantajı olsa da bu mekân ve zaman bağımlılığı durumu, bir dezavantaj olarak kabul edilebilir. Çünkü dinlemede geri dönme, durmak, başka zamana ertelemek, tekrar etmek ve mekândan bağımsız hareket etmek zordur. Oysa okuyucu, istediği metni dilediği mekân veya zamanda anlama kabiliyetine göre istediği okuma tarzına göre rahatça okuyabilir. Okumada anlama gerçekleşmediği zaman geri dönüşler yapma ve ara verip dikkatini toplama gibi kolaylaştırıcı etkinlikler yapılabilir. Fakat dinleme sırasında, geri dönüşlerin yapılması veya konuşmaya ara verilmesi mümkün olmayabilir.
- *Dinleme, okumaya göre daha fazla dikkatli olmayı gerektirir.* Okumada metne dikkatlice bakmak ve anlamak yeterliyken, dinlemede yeri geldiğinde göz, konsantrasyon ve diğer birçok faktörün dinlemeye odaklanması gerekmektedir. Dolayısıyla dinleme esnasında dikkati toplamak, okuma faaliyetine nispeten daha zordur.
- *Dinlemenin zorluklarından biri de dinleme esnasında çoğunlukla bilgilerin kaydedilememesidir.* Okumada ise bilgilerin yazıyla kayıt altına alınmış olması söz konusudur. Ayrıca konuşmada yer alan cümlelerin uzunluğu, düzensizliği ve karmaşıklığı dinleyicinin anlamamasıyla sonuçlanabilir. Okumada ise metinde yer alan cümleler, genellikle düzenlidirler fakat uzun ve karmaşık olsalar da yapılacak tekrarlar sayesinde daha anlaşılır hâle gelebilirler.
- *Okuyucu dilediği metni tercih edebilirken, dinleyici isteklerine göre seçim yapamayabilir.* Dinleyicinin bu tarz durumlarda konudan koparak dikkatinin farklı yönlere kayması mümkündür.
- *Bir metin okunurken anlaşılması açısından okuma hızı kontrol edilebilir. Fakat dinlemede anlama hızı kontrol edilememektedir.* Çünkü metnin türüne ve ağırlığına göre okuyucu okuma hızını belirler. Dinleyici ise

konuşmacının konuşma hızını kontrol edemeyeceğinden dolayı bir bakıma konuşmacıya bağımlıdır ve konuşmacının konuşma hızına bağlı olarak anlama sürecini gerçekleştirebilir.

Literatürde dinleme becerisi ile ilgili aktarılan bilgiler eğitim ortamlarında dinlemenin zorluklarını da ortaya koymaktadır. Eğitim ortamları açısından dinleme becerisine ilişkin engeller şu şekilde ifade edilmektedir (Epçaçan, 2013):

Dinleyiciden kaynaklanan engeller;

- Ders hedeflerinin bilincinde olamama,
- Konu üzerine dikkatini toplayamama,
- Konuya ilgi duymama,
- Dinleme esnasında kendi sorunlarına odaklanma,
- Anlatılan her şeyi not almaya çalışma,
- Ders süresini hayal kurmakla geçirme,
- Konunun kavranabilmesi için gerekli ön bilgiye sahip olmama,
- Motivasyon eksikliği.

Öğreticiden kaynaklı engeller ise;

- Anlatımın uzun sürmesi ve tekdüze yapılması,
- Öğrencilerin hedeflerden haberdar edilmemesi,
- Konuşmada öğrencilerin bilmediği kavramlara fazlaca yer verilmesi,
- İfade ve tavırlarıyla öğrencilerde dinleme konusunda isteksizlik oluşturma,
- Öğrencilerin konuya odaklanmalarını sağlayacak yönlendirmeyi yapmama.

Eğitim ortamlarında dinleme becerisine ilişkin engeller, dinleyici ve öğretici kaynaklıdır.

Bireysel Etkinlik

- Siz de etkin dinleme yapabilmek için;
 - Dinlediğiniz bir konuşmanın ana fikrini ve yardımcı fikirlerini bulmaya çalışınız.
 - Konuşma içerisinde geçen bir cümleden/sözden sonuç çıkarmaya çalışınız.
 - Konuşmada yer alan farklı düşünceler arasındaki ilişkiyi kurmaya çalışınız.
 - Konuşmada gerekli gördüğünüz yerleri not almaya çalışınız.
 - Konuşma sonunda zihninizde kalanları özetlemeye çalışınız.

Özet

•Dinleme, insanın yaşam sürecinde edindiği bilgileri anlamlandırma aracı olmakla birlikte bu süreçte kullandığı en önemli becerilerden biridir. Dinleme, günlük yaşamın her aşamasında aktif bir biçimde ve sıkça kullanılmaktadır. Hayatını anlamlandırmasında katkısı son derece önemli olan dinlemeye dair insan; öncelikle bu yeteneğinin farkına varmalı, değerini kavramalı ve hayatının daha nitelikli olması için diğer tüm yetenekleriyle beraber bu yeteneğini de geliştirme gayreti içerisinde girmelidir.

•DİNLEMEK, İŞİTMEK VE ANLAMAK

Dinleme en genel tanımıyla “sözel bir girdiyi anlama ve yorumlama” sürecidir. Bu süreç bireylerin içinde buldukları şartlara, algıladıkları sözel girdilere ve bireysel durumlarına göre değişebilmektedir. Dinleme insanın hayatı boyunca edindiği bilgileri anlamlandırma aracıdır. Dinlemenin temel amacı, konuşmacının iletmek istediği mesajı, duygu ve düşünceleri doğru bir şekilde anlayabilmektir. Anlama olgusunun gerçekleşmediği bir dinleme etkinliği, sadece “işitme” olarak nitelenebilir. Dinlemenin önemli bir amacı da anlamadır. Anlama, dinleme yeteneğine bağlıdır. Çünkü dinleme, konuşma ya da okunma aracılığıyla gönderilen bir bildirim algılanıp kavranmasıdır. Dinleme ayrıca öğrenme yollarından biridir ve belli bir amaç için yapılır. Bu nedenle düşünme, anlama, anlamlandırma, değerlendirme, kıyaslama, ayırt etme yetenekleri; belli ölçüde gelişmiş, geliştirilmiş bir dinleme yeteneğiyle mümkündür.

•DİNLEMENİN AMAÇLARI

Herhangi bir konuda bilgi edinmek, hoşça vakit geçirmek, olayları eleştirel gözle değerlendirmek, eleştiri almak, başka insanların deneyimlerinden yararlanmak, toplumla iletişim kurmak, insanların düşüncelerini değerlendirmek, çevresinde bulunanlara yardım etmek.

•DİNLEMENİN ÖZELLİKLERİ

İletileri doğru anlama ve yorumlama, dilin dört temel işlevinden biri olup kişiler arası iletişimin önemli bir parçasıdır ve belirli bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilir. İşitmeyi de kapsayan bu süreç, öğrenilebilen ve öğrenilmesi gereken bir dil becerisi olmasının yanı sıra, insan beyninin bilişsel süreçlerini kullanmayı ve dikkat yoğunlaşmasını gerektirir. Karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olarak, insanın seçme özgürlüğünü yansıtan, bilgi birikimi elde etmenin önemli bir yoludur.

•DİNLEME ŞEKİLLERİ VE TÜRLERİ

Bireyin dinleme etkinliğinin öncesinde “Niçin/Hangi amaçla dinleyeceğim?” sorusuna vereceği cevap, dinleme sürecinde hangi dinleme türünü kullanacağını belirlemesine katkı sağlar. Dinleme şekilleri iki temel grup altında toplanır.

Etkileşimli Dinleme: Bu dinleme şeklinde yer alan dinleme etkinlikleri, cevap vermeyi kapsamaktadır. Karşılıklı konuşma sırasında gerçekleşen dinlemedir. *Etkileşimsiz Dinleme:* Bu dinleme şeklinde yer alan dinleme etkinlikleri, cevap vermeyi içermemektedir. Konferans, radyo ve konuşma dinleme tarzı etkinlikler bu grup içerisinde yer almaktadır.

Özet (devamı)

- Dinleme türlerini beş grupta toplayan bir araştırmancının sınıflandırması ve içeriği şu şekildedir:
Ayırt Edici Dinleme: Sesleri ve görsel uyarıları birbirlerinden ayırt etmek amacıyla yapılan dinleme türüdür.
Estetik Dinleme: Eğlenmek, haz/zevk almak için yapılan dinleme türüdür.
Etkili Dinleme: Bir mesajı eleştirel bir yargıda bulunmaksızın yapılan dinleme türüdür.
Eleştirel Dinleme: Konuşmayı anlamak için değil, puan vermek, değerlendirmek ve yargılamak için yapılan dinleme türüdür.
Empatik Dinleme: Konuşmayı/konuşulana eleştirmeden empati kurularak yapılan dinleme türüdür.
- ETKİN DİNLEMENİN TEMEL ÖZELLİKLERİ**
Etkin dinleme için temel dinleme ilkelerine uyulmalıdır: Dinleyicinin amacı ve isteği olmalı, eleştirel, tahmin ederek ve not alarak dinlemeli. *Etkin dinlemek için "dinleme sürecinin" basamaklarına dikkat edilmelidir:* Dinleme, aktif bir süreçtir ve bu süreç üç basamaktan oluşur. İlk basamak *dikkat*, ikincisi *anlama*, üçüncüsü ise *değerlendirmedir*. *Etkin dinleme hassasiyet gerektirir:* Dikkat ve özen gerektiren dinleme, bireylerin birbirlerine karşı saygılı olmaları gereken bir süreçtir.
- ETKİN DİNLEME İÇİN YAPILMASI GEREKENLER**
Etkin dinleme yapılabilmesi için genel kurallar vardır: Bireyleri dinleme becerisinde başarılı konuma getirecek olan etkin/iyi bir dinlemenin yolları yedi maddede ele alınmaktadır: Dikkatin konu üzerine odaklanması, Dinlemeye hazırlıklı olunması, Konuşmacıyı/konuşmayı anlamak için gayret gösterilmesi, Duyguların kontrol edilmesi, Dinleme süresinde ana fikrin zihinde tespit edilmesi, Konuşma hızı ve zihinsel kıvraklık, Konuşmanın dinlenilmesi esnasında not alınması.
Bunun yanında etkin bir dinleme için; dinleme eğitimi alınması, özellikle eğitim ortamlarında dinlemenin geliştirilmesi için alıştırmalar yapılması, zihinsel ve fiziksel açıdan uygun koşulları hazırlanması, etkin dinleme stratejilerinin öğrenilmesi ve dinleyici olarak konuşmacıya karşı olan sorumlulukların farkında olunması gerekmektedir.
- DİNLEMENİN ZORLUKLARI**
Dinleme, zoraki dinlemeleri içeren yani herhangi bir amacı olmayan dinleme türlerinden birisi veya birkaçı tercih edilerek yapılırsa zor bir sürece evrilir. Bu etkisiz dinleme türleri şunlardır:
Gönülsüz dinleme: Bireyin dinleme etkinliğine zoraki olarak katılmasıdır.
Antipatik dinleme: Dinleyicinin, kaynak kişiye/konuşmaya dair olumsuz tavırlarının olduğu dinleme türüdür.
Yüzeysel dinleme: Sırf bilgi alımı yapılan fakat bilişsel süreçlerin kullanılmadığı yani derinliğe ve detaya inilmeyen dinleme türüdür.
Görünüşte dinleme: Bilgi akışının neredeyse hiç gerçekleşmediği dinleme türüdür.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi dinlemenin amaçlarından biri değildir?
 - a) Eleştiri almak
 - b) Toplumla iletişim kurmak
 - c) Hoşça vakit geçirmek
 - d) Çevresinde bulunanlara yardım etmek
 - e) Eleştiri almamak

2. Aşağıdakilerden hangisi dinleme/dinleyici stilleri arasında yer almamaktadır?
 - a) Aktif
 - b) Katılımcı
 - c) Eleştirel
 - d) Pasif
 - e) Tarafsız

3. Dinleyenin, herhangi bir tepki vermeden ve mesajı anlamaya çalışmadan dinlemesi durumunu aşağıdakilerden hangisi ifade etmektedir?
 - a) Pasif dinleme
 - b) Empatik dinleme
 - c) Seçmeli dinleme
 - d) Etkili dinleme
 - e) Katılımcı dinleme

4. Aşağıdakilerden hangisi etkisiz dinleme türlerinden biri değildir?
 - a) Gönülsüz dinleme
 - b) Yüzeysel dinleme
 - c) Aktif dinleme
 - d) Antipatik dinleme
 - e) Görünüşte dinleme
 - I. Tahmin ederek dinleme
 - II. Not alarak dinleme
 - III. İstekli olmama
 - IV. Amaca sahip olma
 - V. Eleştirel dinleme

5. Yukarıdakilerden hangileri iletişimdeki temel dinleme ilkelerindendir?
 - a) I ve II
 - b) I ve III
 - c) II, III ve V
 - d) I, II, IV ve V
 - e) I, II, III ve IV

6. Aşağıdakilerden hangisi etkin dinleme yapılabilmesi için gereken genel kurallardan biri değildir?
- Dinlemeye hazır olmak
 - Duyguları kontrolsüz bırakmak
 - Konuşma hızı ve zihinsel kıvraklık
 - Dinleme esnasında not almak
 - Kişinin dikkatinin konunun üzerinde olması
- I. Seçici Dinleme
II. Etkili Dinleme
III. Eleştirel Dinleme
IV. Karma Dinleme
V. Estetik Dinleme
7. Yukarıdakilerden hangileri dinleme türlerindedir?
- I ve II
 - I, II ve III
 - III, IV ve V
 - I, II, III ve V
 - I, II, IV ve V
8. Aşağıdakilerden hangisi dinleyiciden kaynaklanan engellerden değildir?
- Motivasyon eksikliği
 - Anlatılan her şeyi not almaya çalışma
 - Dinleme esnasında kendi sorunlarına odaklanma
 - Konuya ilgi duymama
 - Anlatımın uzun sürmesi ve tekdüze yapılması
9. Anlama olgusunun gerçekleşmediği dinleme etkinliği aşağıdakilerden hangisiyle ifade edilebilir?
- İşitme
 - Seçmeli dinleme
 - Aktif dinleme
 - Empatik dinleme
 - Eleştirel dinleme
10. Etkili dinleme için önemli olan süreçler aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru bir biçimde verilmiştir?
- Dikkat, anlama, değerlendirme
 - Tepki, dikkat, değerlendirme
 - Dikkat, hassasiyet, anlama
 - Anlama, değerlendirme, konuşma
 - Dikkat, anlama, görüşme

Cevap Anahtarı

1.e, 2.c, 3.a, 4.c, 5.d, 6.b, 7.d, 8.e, 9.a, 10.a

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Doğan, Y. (2013). *Dinleme Eğitimi*, 3. Baskı, Ankara: Pegem.
- Durmuş, N. (2013). *İlköğretim 2. Sınıf Öğrencilerinin Dinleme Becerilerinin Geliştirilmesinde Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı.
- Elemen, B. (2014). *Türkçeyi İkinci Dil Olarak Öğrenen Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Lisans Düzeyinde Kullandıkları Dinleme Stratejileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Bilim Dalı.
- Emiroğlu, S., Pinar, F. N. (2013). Dinleme Becerisinin Diğer Beceri Alanları ile İlişkisi. *Turkish Studies*, 8(4), 769-782.
- Epçaçan, C. (2013). Temel Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme ve Dinleme Eğitimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, 6(11), 331-352.
- Kemiksiz, Ö. (2015). Türkçe Öğretiminde Eleştirel Dinleme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZOSDE)*, ÖS-II, 299-316.
- Kingen, S. (2000). *Teaching Language Arts in Middle Schools: Connecting and Communicating*, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Maden, S., Durukan, E. (2011). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dinleme Stillерinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 101-112.
- Okur, A., Beyce, E. (2013). Dinleme Becerisinin Kültürümüzdeki Yeri ve Dinleme Eğitiminin Önemi: Kutadgu Bilig Örneği Üzerinden. *Turkish Studies*, 8(4), 1099-1110.
- Özbay, M., Çetin, D. (2011). Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Prozodik Farkındalığın Önemi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 155-175.
- Tabak, G. (2013). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dinleme Stillерinin Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(22), 171-181.
- Türkel, A. (2012). Dinleme Eğitimine İlişkin Teknikler ve Değerlendirmeleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 128-141.